УДК 327.8:316.77

В. М. Мальченко, П. В. Бірюков, М.Ю. Єсаулов

КОГНІТИВНІ МЕХАНІЗМИ СПРИЙНЯТТЯ АБСУРДНОЇ ДЕЗІНФОРМАЦІЇ В УМОВАХ КРИТИЧНИХ ІНФРАСТРУКТУРНИХ ЗБОЇВ (НА ПРИКЛАДІ ТРАНСФОРМАЦІЇ РОСІЙСЬКИХ МЕДІА-НАРАТИВІВ У ЖОВТНІ 2026 РОКУ)

Анотація *Країна-агресор рф у когнітивній війні проти України переслідує мету знищення довіри у свідомості людей. Пропагандистські наративи ворога спотворюють та викривлюють інформацію, спонукають російське суспільство підтримувати дії режиму. Як наслідок, російські військові чинять воєнні злочини на території України, користуючись підтримкою росіян. Важливим компонентом протидії є інформаційний вплив медіа-інституцій України на медіа-простір рф з метою роз'яснення злочинів діючого авторитарного режиму*

Ключові слова: *когнітивна війна, медіа-простір, фейки, маніпуляції, пропаганда, дезінформація, наративи*

Annotation *In its cognitive war against Ukraine, the aggressor state - the russian federation - aims to destroy trust within people's minds. The enemy's propaganda narratives distort and manipulate information, encouraging russian society to support the regime's actions. Consequently, the russian military commits war crimes on Ukrainian territory, emboldened by the support of the russian public. A crucial countermeasure involves Ukrainian media institutions exerting an informational influence on the russian media space, with the goal of shedding light on the crimes of the current authoritarian regime.*

Key words: *cognitive warfare, media space, fakes, manipulations, propaganda, disinformation, narratives*

Дослідження психологічних чинників ефективності інформаційно-психологічних операцій (ІПСО) традиційно фокусується на факторах релевантності та правдоподібності повідомлень. Проте сучасні кризи демонструють протилежну закономірність: чим вищим є рівень емоційного напруження суспільства, тим легше воно сприймає абсурдні та логічно суперечливі наративи. Актуальність цієї проблематики загострилася у жовтні 2026 року, коли внаслідок серії ударів Сил оборони України було частково паралізовано цифрову інфраструктуру рф. Зокрема, постраждали центри обробки даних (ЦОД) компанії «Яндекс» у Сасово, Калузі та Володимирі, а також головний ЦОД «Сбербанку», де планувалося розгортання суперкомп'ютера для штучного інтелекту (ШІ). Це призвело до збоїв у роботі понад 80 російських сервісів та паралізувало роботу Федеральної податкової служби рф. Телеметрія зафіксувала міграцію автоматизованих мереж та падіння бот-трафіку з уражених серверів [Cloudflare]. Російський апарат пропаганди був змушений екстрено переформатувати базові смислові фрейми.

Феномен віри в ірраціональні фейки під час цього технологічного колапсу пояснюється такими академічними концепціями:

1. Ефект ілюзії правди та інерція сприйняття. Попри очевидність фізичних руйнувань об'єктів та збої сервісів, багаторазово тиражовані раніше наративи про «технологічну суверенність» продовжували діяти у свідомості росіян. Когнітивна система людини маркує знайому інформацію як валідну лише на основі частоти її повторення в минулому.

2. Функціонування екокамер та упередження підтвердження. Споживачі інформації в РФ перебувають у штучно ізольованому цифровому мікрокліматі, де алгоритми соціальних мереж та цензура блокують альтернативні факти. Коли Кремль скликав екстрені наради з національної безпеки, але публічно заявив, що «все працює в штатному режимі», а збої є наслідком «планових технічних робіт», аудиторія охоче прийняла цю версію. Абсурдне пояснення влади було гуманітарно та психологічно комфортнішим, оскільки захищало від визнання вразливості власного тилу.

3. Парадокс зворотного ефекту (Backfire effect) як захисний щит. Поширення об'єктивних доказів ураження серверів ШІ викликало у реципієнтів захисне відторгнення та агресію. Спроби раціонального коригування хибних уявлень часто зазнають невдачі, якщо первинний фейк

зачіпає базову ідентичність чи безпеку індивіда. Офіційні медіа рф оперативно змістили фокус, звинувативши Україну та НАТО у «спробах знищити цивільний інтернет» та створивши дзеркальний наратив про «колапс української цифровізації». Оскільки реальність загрожувала психологічній стабільності громадян РФ, їхній мозок рефлекторно обрав віру в дезінформацію для зниження рівня когнітивного дисонансу.

Когнітивні викривлення як інструмент інформаційної війни реалізуються через цілеспрямоване апелювання до вже наявних у свідомості людини когнітивних схем, стереотипів і упереджень. Повідомлення конструюються таким чином, щоб активізувати емоційні реакції, спростити складні події до бінарних оцінок і знизити рівень критичного мислення. Поширення новинних повідомлень у цьому випадку поєднує комунікативні, соціальні та когнітивні стратегії, внаслідок чого інформація не лише передається, а й інтерпретується відповідно до емоційного фону, соціального контексту та індивідуальних особливостей реципієнт. Емоційний компонент інформаційного впливу виступає одним із ключових чинників формування викривленого сприйняття подій у сучасного російського суспільства. Для об'єкта маніпуляції емоційні реакції виступають як результат реконструкції дій суб'єкта з обов'язковим збереженням ілюзії самостійного рішення й наступних дій об'єкта. Формування такої ілюзії значною мірою залежить від розмаїтості й гнучкості використання прийомів і засобів впливу.

Політична пропаганда перетворює людину на зомбі, який не тільки активно підтримує впроваджені в її свідомість установки, але й агресивно протистоїть тим, хто дотримується інших поглядів або намагається її переконати, використовуючи логічні доводи. Усі методи політичної пропаганди об'єднує єдина мета, яка полягає в тому, щоб послабити дух супротивника за рахунок внесення в її ряди внутрішньої ворожнечі, взаємної ненависті та недовіри один до одного.

Країна-агресор росія вже багато років веде проти України когнітивну війну, особливо інтенсивною вона стала разом з повномасштабним вторгненням. Сучасна російська пропаганда є складною системою маніпуляцій, що переслідує мету знищення довіри та створення хаосу в свідомості людей. Вона не лише заперечує існування правди, але й формує нові наративи, які підривають основи демократичного суспільства.

Агресивна пропаганда, яку транслюють державні медіа в рф, спонукає російське суспільство підтримувати дії режиму. Як наслідок, російська армія чинить воєнні злочини на території суверенної та незалежної України, маючи при цьому кредит довіри й підтримку росіян.

На наш погляд, з метою протидії FIMI (Foreign Information Manipulation and Interference – Іноземні інформаційні маніпуляції та втручання) в Україні необхідно посилити наступні заходи:

- централізоване формування власних конструктивних наративів;
- міжнародне співробітництво з країнами-партнерами у сфері просування достовірної, не спотвореної та не викривленої інформації;
- підвищення медіаграмотності населення та працівників медіаконтенту;
- блокування та ускладнення роботи проросійських медіа-ресурсів в Україні та Європі;
- сприяння зменшенню ресурсів рф, що живлять інформаційну війну росії проти України;
- оперативне висвітлення в медіапросторі всі військові злочини, що чинять вище військово-політичне керівництво та збройні сили рф проти українського народу;
- активізація залучення речників підрозділів Збройних Сил України, військових експертів з числа військовослужбовців, ветеранів Сил оборони України до висвітлення стану справ на фронті та роботи наших підрозділів зі знищення російських окупантів.

Також, важливим напрямком протидії є інформаційний вплив медіа-інституцій України на пересічних громадян та військовослужбовців рф з метою показу і роз'яснення злочинів діючого авторитарного режиму країни-агресора.

Список використаних джерел:

1. Агентство Reuters: Ukrainian drones hit Russia's top data centre in attack on AI ambitions. URL: https://www.reuters.com/business/finance/ukrainian-drones-hit-russias-biggest-data-centre-2026-10-14/ (дата звернення: 19.10.2026).

2. Гамова В. І. Інформаційні війни: підручн. Держ. торг.-екон. ун-т, 2022. 184 с.

3. Худолій А. О. Інформаційна війна (2014-2022 рр.): комунікативні та когнітивно-психологічні засади : монографія. Острог: вид-во Нац. університету «Острозька академія». 2022. 312 с.

4. Down, Aisha Did Ukrainian strikes on Russian datacentres reduce online disinformation? URL: https://www.theguardian.com/world/2026/oct/13/ukrainian-strikes-russian-datacentres-online-disinformation-bots (дата звернення: 19.10.2026).

5. Hasher, L., Goldstein, D., & Toppino, T. (1977). Frequency and the conference of referential validity. Journal of Verbal Learning and Verbal Behavior, 16 (1), 107-112.

6. Sunstein, C. R. (2017). Republic: Divided democracy in the age of social media. Princeton University Press.

7. Lazer, D., Baum, M. A., Benkler, Y., Berinsky, A. J., Greenhill, K. M., Menczer, F., & Zittrain, J. L. (2018). The science of fake news. Science, 359(63 80), 1094-1096.

8. Nyhan, B., & Reifler, J. (2010). When corrections fail: The persistence of political misperceptions. Political Behavior, 32(2), 303-330.

Мальченко Валерій Миколайович *– старший викладач кафедри бойового забезпечення та повсякденної діяльності, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, 01011, вул. Братів Острозьких, 45/1, Київ, тел.: +38(093)1045192, e-mail:malchenko@viti.edu.ua, ORCID:https://orcid.org/0009-0009-3604-1246*

Бірюков Павло Віталійович *– канд. пед. наук, доцент кафедри бойового забезпечення та повсякденної діяльності, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, 01011, вул. Братів Острозьких, 45/1, Київ, тел.: +38(067)2943120, e-mail: birukovpavel1964@gmail.com, ORCID:https://orcid.org/0000-0003-1703-1359*

Єсаулов Михайло Юрійович *– заступник начальника кафедри бойового забезпечення та повсякденної діяльності, Військовий інститут телекомунікацій та інформатизації імені Героїв Крут, 01011, вул. Братів Острозьких, 45/1, Київ, тел.: +38(067)2597785, e-mail: mykhailo.yesaulov@viti.edu.ua, ORCID:https://orcid.org/0000-0002-9981-9627*

Malchenko Valeriy Mykolayovych – *Senior Lecturer, Cathedra of Combat Support and Daily Activities, Military Institute of Telecommunications and Informatization named after Heroes Krut, 01011, Brothers of Ostrozsky Street, 45/1, Kyiv, tel.: +38(093)1045192, e-mail:malchenko@viti.edu.ua, https://orcid.org/0009-0009-3604-1246*

Biriukov Pavlo Vitaliyovych – *Docent, Cathedra of Combat Support and Daily Activities, Military Institute of Telecommunications and Informatization named after Heroes Krut, 01011, Brothers of Ostrozsky Street, 45/1, Kyiv, tel.: +38(067)2943120, e-mail: birukovpavel1964@gmail.com, https://orcid.org/0000-0003-1703-1359*

Yesaulov Mykhailo Yuriiovych – *Deputy Chief, Cathedra of Combat Support and Daily Activities, Military Institute of Telecommunications and Informatization named after Heroes Krut, 01011, Brothers of Ostrozsky Street, 45/1, tel.: +38(067)2597785, e-mail: mykhailo.yesaulov@viti.edu.ua, https://orcid.org/0000-0002-9981-9627*